

Martina Kletečková

Vývojové proměny krátké venkovské prózy 2. poloviny 19. století a počátku 20. století (Hálek, Světlá, Mrštík, Rais, Nováková, Kratochvíl, Šlejhar)

Diplomová práce

Ústav české literatury a literární vědy FF UK

Se značně širokým časovým a materiálovým vymezením, jež téme v titulu práce, se diplomantka vyrovnala v souladu se zadáním funkcí volbou specifického hlediska. Jejím cílem „bylo nastínit pojetí venkovské rodiny v krátkých prózách vybraných autorů 2. poloviny 19. století (K. V. Rais, J. K. Šlejhar, bába Mrštíkové, T. Nováková) s pokračováním do počátku 20. století (J. Kratochvíl) a na tomto základě zachytit proměny v postupu k zobrazované tematice“ (s. 122); zároveň nahlíží „charakteristické skutečnosti, které ovlivňují a formují venkovského člověka, jeho způsob života, a mají tak nezbytně velký vliv i na fungování rodiny“ (s. 7).

Podstatu předložené práce tedy tvoří pět oddílů, v nichž autorka analyzuje vybrané texty uvedených prozaiků. Zvolené rámcové hledisko jí otevřelo možnost v několika rozmanitých a podrobných interpretacích přehledně postihnout některé podstatné momenty dobového, realistickou metodou vyznačeného úsilí o zachycení vesnického života, a to s důrazem na sociální a etické otázky. Aplikuje přitom srovnávací model, sleduje vždy postupně významové fenomény prostřednictvím jednotného schématu podkapitol: Model rodiny, Domov a svět, Rodina a zemědělský rok, Rodina a poměry majetkové, Naroznění a smrt ve venkovské rodině, Rodina v naplňování tradic a norem náboženského života. V stručných shrnutích pak zdůrazňuje příznačné rysy jednotlivých autorských postupů. Zaměřuje se především na syžet, tematické složky děje, zejména dějové situace a konflikty, zkoumá typologii postav, jejich vlastnosti, postoje a vztahy (zvláště generační a genderové), zaznamenává prostorová a časová (před)určení, případně regionální kolorit, zvyky a tradice, všimá si jazykových a stylových kvalit daných próz a vnučuje se jejich významovým možnostem a vyzněním (i s oporou v některých dosavadních literárně historických interpretacích). Zvláštním způsobem se Martin Kletečková podařilo postihnout poměrně plasticky a uceleně „perspektivu zobrazení venkovské rodiny u jednotlivých autorů“, resp. poznání pojetí (venkovského) světa, jeho svetonázorových, hodnotových a morálních charakteristik spoluurčených obecnějšími společenskými závislostmi a souvislostmi.

Představu o dobové sociální situaci a kategorizaci venkova, s níž pak poměrně uje beletristické texty, autorka nabalila ze dvou historiografických prací (Lenderová, Velková). Vyslovila přitom hypotézu: „Autoři textů, které budou v této práci analyzovány, se hlásí svou tvorbou k uměleckému smyslu realismu, a tudíž by se jimi předkládané obrazy měly vyznačovat vysokým stupněm reprezentativnosti vzhledem k historicky dané realitě“ (s. 8). Následující kapitola nazvaná Obraz venkova v dílech vybraných českých autorů 19. století zůstává ovšem (a nutně) vnějším pohledem s širokým záběrem (i „život v sepejetí [sic!] s přírodou“, s. 12); zde také najdeme odstavce v nově dalším v podtitulu inzerovaným spisovatelem, V. Hálkovi a K. Světlé. Nabízí se otázka, zda by nebylo vhodnější tento pohled ožehlet (a zjištěvané souvislosti pojednat třeba v rámci středních výkladových kapitol), nebo redukovat, resp. soustředit jej spíše na stylové tendence a klíčové pojmy, především zmíněný realismus v postupném stěhování s dalšími uměleckými postupy, jež se v následném výkladu stejně – jakoby samy – nevyhnutelně prosazují. Už v první větě úvodu autorka praví k názvu práce, „že se jedná o období, kdy v literatuře dominuje především směr realismu“. Období druhé

poloviny 19. století a počátku 20. století lze takto jednoznačně charakterizovat, by narůstající zájem o společenské jevy a události, projevující se též prostřednictvím umleckého realismu, je bezesporu jedním z jeho podstatných znaků. Jde o dobu (stále dynamičtější) slohových proměn, jež ostatně autorka u jednotlivých spisovatelů, jimž se podrobněji věnuje, sledává – společně s rysy, jimiž se právě představa dominantního realismu vymyká, vzpírají se apriorním charakteristikám venkovské realistické prózy (jako „vystižení reality prostředí a života v jejich typičnosti“, s. 62) – naturalismem, psychologismem, mysticismem, symbolizací, lyrizací atp. Navíc prózy, jimž se věnuje, vznikly a vyšly v tštinou v období fin de siècle (zvláště v devadesátých letech), s výjimkou novější Kratochvílové Vesnice, která ovšem už „směřuje k vykreslení převážně psychologických procesů postav“ (s. 115), přičemž na jedné straně jde o realismus (s. 113), na druhé straně o odlišnost od realismu (s. 115).

Tyto problémy jsou pochopitelným důsledkem zvoleného hlediska i úsilí o komplexní argumentaci, jež je v duchu úvodního vymezení – a v tomto ohledu zcela – cílena hlavně k sociálním a etickým aspektům a významům, hledání, v něm spoívá „realismus“ vybraných textů (s tím souzní i výše citovaný rys reprezentativnosti vzhledem k historicky dané realitě). Autorka rovněž připomíná, například u V. Mrštíka, z jakého pojetí svéta a hlavně literatury realizace a obsahy pojmu realismus vyrůstaly; tyto dobové diskuse by zasloužily větší pozornost již vzhledem k zaměření práce, jež implicitně upomene třeba na pojetí realismu u T. G. Masaryka, na způsob, jakým hodnotil umlecká díla právě v 90. letech... V obecnější rovině jde o otázku vztahu reality a fikce, nebo pozorujeme jisté tendence k záměně těchto dvou „světů“, která vyplývá ze sociologicky ukotveného průzkumu (a jazyka) ve světě fikce, tj. literárního díla, který někdy vyznívá, jako by zde nalezené a analyzované rodiny a vesnice někde nějak „reálně“ existovaly. Podobně by bylo možné položit otázku po vztahu autora a svéta, který vytvořil (například téma: „autor do textu vsouvá i vlastní stanovisko k událostem“, s. 113), nebo jeho předvodního záměru a výsledku, tedy textu, který máme k dispozici. Jde konečně o (výraznější) v domění jedinečnosti nebo přesahu literárního (umleckého, estetického) obrazu „skutečnosti“ oproti jiným, mimoliterárním způsobům jejího zachycení.

Autorka eviduje stručně v úvodech interpretačních kapitol první vydání pojednávaných knih (dále ovšem pracuje s texty v pozdějších vydáních, jejich editory v seznamu pramenů však neuvádí), zmíní se i časopisecké, vesměs předchozí otisky (vzhledem k žánru krátké prózy, který je spjat s časopisy bezprostředně, by bylo možné uvažovat o hlubší sondě v tomto směru, která by o vzniku textu a jeho kontextu vypovídala více). Dlužno rovněž zaznamenat, že bibliografické odkazy uváděné v poznámkách podávají (jež vůbec vykazují určitou nejednotnost zápisu) často nekorespondují s vřovněním v soupisu pramenů a literatury: Rais 1960 (?) x 1959 (jde zřejmě o soubor Povídky I), Mrštíkové 1926 x 1923, Kratochvíl 1957 x 1958, Suková 2002 x 1998/1999...

Přes výše uvedené otazníky, resp. nám tyto k diskusi konstatují, že Martina Kleťková naplnila zadání diplomové práce a splnila cíl, který si stanovila, prokázala schopnost vnímavé a promyšlené literárně-historické analýzy. Její práci považují za velmi dobrou a doporučují ji k obhajobě.